

ב"ה
שנה לא
גליון ב (קפב)
כסלו – טבת תשע"ז

קובץ בית אהרן וישראל

מאסף מרכזי לתורה והלכה לחו"ר הישיבות והכוללים
של מוסדות סטאלין קארלין בארץ ובתפוצות

כתובת המערכת:

רח' אבינועם ילין 11

ת.ד. 50197 ירושלים 91053

טל. 02-5370106 פקס. 057-7978992

E-mail: beisaron@zahav.net.il

התוכן

עמוד

גנוזות

ה	רבי רפאל ישראל אליקים זלה"ה מרבני עה"ק חברון וירושלים ת"ו (תקס"ד - תרכ"ה)	תשובה בדין ציבור שהיו מתענים על הגשמים ונענו קודם חצות
כ	רבי חיים יהודה שעכטער זצ"ל שו"ב דליפקאן מחסידי הרה"ק הפחד יצחק מבאיאן זי"ע	תשובה בדין ישראל השבוי בבית האסורים מהו להתפלל במקום מטונף
כב	הנ"ל	ספקות בדין השוכר בית מעכו"ם שחייב ליטול המזוזה כשיוצא

שפתי ישנים

כז	הגאון רבי פנחס פרנקל זצ"ל ראש כולל בית אולפנא דרבינו יוחנן	במצות נר חנוכה וברכתה
לז	הרב איתם הנקין הי"ד	בדין טלטול בע"ח וציפורי נוי בשבת

חידושי תורה

מא	הרב מאיר שבדרון בית אולפנא דרבינו יוחנן קרלין סטולין, רמות ירושת"ו	בענין בעלות האדם על גופו
מז	הרב אברהם יהושע העשל בלייך מח"ס חק וזמן קרלין סטולין, מודיעין עילית	בסוגיא דבור ט' ובור י' ובדברי הגרי"ז לענין אבות תולדות בנויקין

בירורי הלב

נז	הרב יצחק שלמה פייגנבוים מח"ס נר איש וביתו	מי שבא לבית חבירו ואוכל שם ואח"כ הולך לביתו ללון היכן ידליק נר חנוכה
סג	הרב יוחנן רייזמאן ראש כולל יו"ד, רחמסטריווקא ירושלים קארלין סטאלין, ביתר עילית	לעבוד במוצש"ק בא"י עם אנשים בארה"ב ששם עדיין שבת ולסמוך על רוב גויים
סו	הרב ישראל דייטעל בני ברק	הדפסת תיבת שבת על גבי אריזות
ע	הרב משה הכהן גוטשטיין קארלין סטולין, מודיעין עילית	בירור הדין והמנהג בזמן הדלקת נר חנוכה להנוהגים כפי שיטת הגאונים
פה	הרב יעקב אקער כולל אור ישראל קארלין סטאלין ביתר עילית	בענין אכילת תערובות חלב בפרווה בסעודה בשרית
צד	הרב חיים נחום בלויא בני ברק	בענין איסור עשיית צורות אדם חמה ולבנה וכוכבים (א)

לשון חכמים

קה	הרב יוחנן שבדרון ר"מ בישיבת בית אהרן וישראל, רמות ירושת"ו מח"ס אסוקי שמעתתא	סיכום המקורות בשלמותם בענין קו התאריך
קט	הרב אברהם הירשמן קארלין סטאלין, ירושת"ו	בענין שש זכירות (ד) מהות הזכירות וגדרן
קלו	הרב דוד מצגר	קריאת פרשת המוספין ביו"ט ובר"ח שחל בשבת
קמו	הרב אריה ליב כהנמן בני ברק	ביאור הכרעת 'הלכך נימרינהו לכולהו'

מנהגי ישראל

קמז	הרב יוסף אלבוים כולל קדשים קרלין סטולין, גבעת זאב	במנהג רבוה"ק מסטאלין קארלין זיע"א באופן לבישת הטלית
-----	--	--

הערות

קנט

בענין קבלת פסקי השו"ע ורמ"א - הרב טוביה בלוי, רב ומו"ץ כפר חב"ד / בענין פתיחת פקקי פלסטיק ופתיחת קופסאות שימורים ושקיות חלב בשבת - הרב זאב פרידמן והרב יששכר דב הרציג, ירושת"ו / תגובה - הרב יוחנן שבדרון, קרלין סטולין, גבעת זאב / בענין סדר אגידת ההדסים והערבות כלולב - הרב יצחק שלמה פייגנבוים / בענין סוכה שאינה ראויה לדירה - הרב נתן פערלמאן, קרלין סטולין, גבעת זאב / בענין סגולת השעוה - הנ"ל / בענין היתר גיד הנשה לעתיד לבא - הרב יהושע זליקוביץ / בענין לעיסה חוץ לסוכה ובליעה בסוכה - הרב צבי שוב, ירושת"ו / בענין ביעור פירות משביעית קודמת - הרב מאיר אהרן אייזען / בענין הנ"ל - הרב אליהו ברנד.

כתבים

קעט	הרב אברהם אביש שור	עוללות מפרקי תולדה ועיון במשנת קרלין סטולין ג. חסיד מסטולין מטייל עם הצאר בגן המלך ד. החצר החדשה של הרה"ק רבי מנחם מנדל מויטבסק בטבריה
-----	--------------------	--

כתבים

אברהם אביש שור

עוללות מפרקי תולדה ועיון במשנת קרלין סטולין

(ב)

ג / חסיד מסטולין עם 'הצאר' ב'גן המלך'

נר לנשמת הרה"ח ר' יהושע מונדשיין ז"ל
חוקר לאמת ומקושר לצדיקים
נלב"ע ב' טבת תשע"ה

קורות 'המאסר הראשון' בשנת תקנ"ט ו'המאסר השני' בשנת תקס"א של הרה"ק רבי שניאור זלמן מלאדי, הפכו לסיפור היסטורי. סיפורים רבים ושמועות שונות נשזרו סביב המאורעות המסעירים, חלקם סיפורי אמת וחלקם לא. נקל לשער, כי בגלל הפחד מסיכון המהלכים שיביאו להצלתו של הרש"ז השוהה במאסר בפטרבורג, היו העניינים חסויים וחשאיים בידי ראשי החסידים. מידע אותנטי עבר רק בין מתי-מעט מראשי ומנהיגי החסידים, שנרתמו במסירות להצלת רבם. אלה וודאי שמרו מכל משמר שהדברים לא ידלפו החוצה.

קהילות החסידים, בעיקר ברוסיה הלבנה, געשו, בוודאי, מעוצמת העלילות והמאסרים. הסכנה שריחפה למראשותיו של הרה"ק רש"ז, הדירה שינה מעיניהם של אלפי חסידים במשך כל התקופה הקשה. הכעס העצור על המלשינים, הדאגה לשלומם של הצדיק, ובעיקר, הצימאון העצום לשמוע מהנעשה בפטרבורג הרחוקה והזרה כל-כך, - כל אלה יצרו גל של שמועות רווי קסם, ומאלו נרקמו סיפורים דמיוניים.

זכה הרב יהושע מונדשיין ז"ל לזכות את דורנו בגילוי מסמכי חקירות המאסרים של הרה"ק רש"ז, שספונים היו כמאתיים שנה בארכיון התובע הכללי בפטרבורג, ובכך חשף ואישש חלק נכבד מההיסטוריוגרפיה של דברי הימים ההם, וחיזק מסורות צדיקים וחסידים חב"ד. מאידך חומר מקורי זה יש בו כדי להפריך שמועות שווא וסיפורים בדויים.

לתופעה זו מתייחס הרב יהושע מונדשיין בדבריו על ספר 'מעשה ר' זלמינא - סיפור בדים אודות אדמו"ר הזקן' ועל ספר 'שבחי הרב':

'מעשה זו [מעשה ר' זלמינא] נתחברה ע"י אלעזר מרגליות מסקאליט, שהדפיסה בטשערנאוויץ בשנת 1863, בשם 'מעשה נפלאה ונורא מהרב... מוהר"ר זלמינא וויטפסקער'. כעבור שנה, בשנת תרכ"ד הדפיס מיכאל לוי פרומקין [ראדקינזון] בלעמבערג, את ספרו 'שבחי הרב' ובהקדמתו מספר הוא כי המניע העיקרי להדפסת ספרו היה:

'מאשר ראיתי בשנה העברה נדפסה המעשה על ע"ט (נקראה בשם מעשה ר' זלמינא) והיא מלאה שקרים ושטותים (כי כתבה יליד בוקאווינא אשר לא ידע ולא שמע מעולם את שם הרב, וכאשר שמע מאיזה תינוק המעשה העלה אותה על הספר ולא השכיל להפריש הטוב מן הרע, ואין מן הצורך להעיר לב הקורא ע"ז, כי מעצמם יבינו כי אין בה ממש), עכ"ז ראיתי [כי] לחיבת שם הקודש מרבינו כל העם בעודה בכפה בלעוה'.

אך גם בעל 'שבחי הרב' לקח מלוא חפנים מ'שקרים ושטותים' אלו, ובעיקר מסיפורי ה'חכמות' שהראה רבינו במאסרו ובחקירתו. מ'שבחי הרב' נעתקו חלקם אל ה'בית רבי', ונתערב התבן עם הבר (אך בעל ה'בית רבי' מקפיד לציין שמקורם של אותם סיפורים הוא מ'סיפורים הנדפסים מכבר' שאין אחריותם עליו). גם לספרים תורניים התגלגלו שמועות שמקורם במעשיות אלו.¹

סיפור בדוי מתוך 'שבחי הרב'

הנה לפנינו סיפור אחד מתוך ספר 'שבחי הרב', המתאר את הסיבה שגרמה כביכול למאסרו השני של הרה"ק הרש"ז, שבו מעורב סוחר מסטולין שטייל בגן המלך, יחד עם הצאר פאבל הראשון²:

'ויהי במשך איזה שנים אחדיי[ם] היה מוכרח הרב [הרה"ק רבי שניאור זלמן מלאדי] ז"ל להיות בפ"ב [פטרבורג] מאיזה עסק השייך לכלל, והקיסר פאויל לא ידע מביאתו לפ"ב, ויהי שם הרב איזה ימים אחדים.

בתוך כך נתהווה סיבה זרה, אשר סוחר א' מעיר סטאלין (שמו ידוע לי אולם העלמתיו מאשר פיו הכשילו בלי רצונו) הלך לטייל בגן המלך (כי בימי פאויל היה רשות לכל אדם לילך ולטייל בכל מגרשי המלך...), וכאשר הלך האיש הזה לטייל בגן המלך, פגש אותו הקיסר, כי היה דרכו של הקיסר לילך יחידי בכל מגרשי העיר, בהתחפשו בלבושים אחרים, למען יתחקה על שורש דבר. וכאשר פגש את העברי הנ"ל וישאלהו מאין אתה, ואמר מסטאלין עבדיך, ויאמר לו הקיסר המכיר אתה את הרב מסטאלין, (כי הקיסר ידע מהרב ר' אשר מסטאלין, כי מסר אותו אביגדור הנ"ל כאשר כתבנו למעלה), ויאמר לו העברי כן, מכיר אני אותו שהוא איש ישר. ויוסף הקיסר לשאול אותו ואת הרב מלאדי אתה מכיר, ויען לו האיש לא הכרתיו עד כה, אבל תמול שלשום שמעתי כי בא לכאן, והלכתי לראותו. ולא התבונן האיש לפני מי הוא מדבר, ושכח על מאחז"ל למד לשונך לאמר איני יודע. ותיכף אמר הקיסר בגערה: הרב מלאדי הוא פה, הביאו אותו אלי. כי חרה להקיסר על אשר היה הרב בפ"ב, יען כי ידע, כי כל שריו אהבו אותו מאוד, והיה ירא, כי לא יעשה הרב איזה קנוניא עם שריו.

ויביאו תיכף את הרב לפני הקיסר, וישאלהו מה אתה עושה פה, והתנצל הרב לפניו. אבל לא הועיל לו שום התנצלות, ויצוה הקייסער להושיבו במשמר מקום אשר אסירי המלך אסורים, והיה פקודה מהקייסר כי יבלה שם הרב כל ימי חייו³.

1 כרם חב"ד, 4, כרך ב' עמ' 248.

2 קיסר רוסיה משנת תקנ"ז ועד מותו י"ד ניסן בשנת תקס"א.

3 'שבחי הרב' לבוב תרכ"ד, [עמ' 19-20].

לכאורה, הסיפור כולו אינו אלא בדיה, בנוי על דמיונות שווא. כאשר מהסיפור עולה כי סיבת מאסרו של הרה"ק הרש"ז היא, פגישה מקרית בין סוחר יהודי מסטולין לבין הצאר הרוסי פאבל, כשהם מטיילים יחד ב'גן המלך', ומשוחחים יחדיו, ותוך כדי כך נכשל הסוחר הסטולינאי בלשונו, והצאר פאבל מגלה מפיו כי הרה"ק הרש"ז נמצא בפטרבורג. - הצאר כועס מאד, על הרה"ק הרש"ז על עצם ביאתו לפטרבורג, כי בעיר המלוכה הוא עלול לעשות 'איזה קנוניא עם שריו' שאוהבים אותו מאד. דברים מופרכים לגמרי, כי כביכול כל 'חטאו' של הרה"ק הרש"ז הוא ביאתו לפטרבורג, בה הוא עלול לעשות 'איזה קנוניא עם שריו'.

לא זו אף זו, בלזו הסיפור מושמטת מלשינותו של ר' אביגדור הרב של פינסק, שבטעות מייחסו 'שבחי הרב' למאסרו הראשון של הרה"ק הרש"ז בשנת תקנ"ט. דבר שהוא לא נכון. גם איזכורו של מרן הרא"ש הגדול מסטולין על ידי הצאר - מופרך, כי בשעה זו עדיין לא הגיע לסטולין⁴, משעקר דירתו מזליחוב, ולא נימנה עם רשימת הנאשמים של השלטונות. כפי שהאריך בזה הרב י. מונדשיין במבוא לתעודות החדשות שחשף, תחת הכותרת 'המאסר והגאולה - מסורות, בדותות ועובדות'⁵.

אלא שלאחר פרסום ספרו של הרב יהושע מונדשיין 'המאסר הראשון'⁶, בו רואים אור לראשונה, חילופי מכתבים שנשלחו שבועות מספר לפני מאסרו השני של הרה"ק הרש"ז, מווילנא לפטרבורג, בין גדולי חסידי הרה"ק הרש"ז מווילנא, לבין החסיד רבי יהודה יפה מקאפוסט, ששהה אז בפטרבורג, ושימש מאוחר יותר כמתורגמן בחקירות שנעשו להרה"ק רבי שניאור זלמן, - אנו מתוודעים, למרבה הפלא, לגרעיני אמת הקיימים בתוך הסיפור הכה-דמיוני.

המציאות כפי שהייתה

נעתיק קטע ממכתב שכתב חסידו המפורסם רבי משה מייזלש גם בשמו של רבי נחום השתדלן מווילנא, ביום ח' חשון תקס"א, לפטרבורג, לידי החסיד רבי יהודה יפה מקאפוסט. כחודש לפני מאסרו השני של הרה"ק רבי שניאור זלמן מלאדי, והנוגעים לסיפורנו:

'...עוד חדושי'נס] דפה בארוכה. ביום אתמול הגיע איג'נת] מר' ליב מלוטשין לר' דוד חי'י] ומבואר בה שהרב דפינסק⁷ דבר עם הקיסר יר"ה בגאטשין⁸, שעה וחצי בעניני' שונים, ובקש מאתו באשר אין רעזלוציע⁹ על בקשותיו, א' מי"ח בוגין והשני ג"כ מכמה בוגין, והיתה תשובת הקיסר יר"ה שיובא לפניו בקשותיו וימלא את כל משאלותיו בעצמו, וגם נתן לו שני מאות רובל וציוה להגראף פאלין, שיותן לו מעות בכל עת הצטרכותו. זה הי' קודם חצות היום, ואחר שגמר עמו הדברי' היה מלוה אותו הקיסר יר"ה בעצמו להרב שלשה חדרים עד צאתו.

4 ראה קובץ בית אהרן וישראל, קסב, עמ' קמט בהערה 150.

5 כרם חב"ד, 4 כרך א' עמ' 18. שם הוא מצטט ממאמרי בקובץ בית אהרן וישראל, גל' י, עמ' פח.

6 ירושלים, תשע"ב.

7 ר' אביגדור ב"ר חיים.

8 בארמון הצאר בגאטשין הסמוכה לסנט פטרבורג. על כך ראה בהמשך.

9 החלטה.

ולעת הצהריים כשהלך הקיסר יר"ה לבית הגן לטייל, מצא את הנגיד ר' מאיר מדוידהארדאק ואת מ' יוסף משקלאוו, ושאל אותם הקיסר יר"ה על אודות הרב [אביגדור] אם הוא איש הגון, ואמרו בוודאי הוא איש הגון ונחשב, והשיב הקיסר יר"ה אמת כדבריכם הוא, וגם אני מכיר בו שהוא מופלג בלמודית, והרב [אביגדור] ממתין בגאטשין על תשובותיו, ומזה האיג' היתה שמחה גדולה לכשנגדינו.

ואחר בוא האיג' שלך אף שנכתבה בקיצור גדול עכ"פ החיית את נפשינו, ונייחל עוד על מכתבך בפירוש כל המאורע באר היטיב.

והנני שולח איג' מיוחד להנגיד מ' מאיר להודיעני ג"כ את המאורע בפירושו, ומה ראה על ככה, ומה הגיע לו להחזיק יד הרשע המפורסם, אשר כל מגמתו להבעיר אש מחלקות בין אחב"י, ולהטות את לב הקיסר יר"ה, ומקום דשכיחי הזיקא שאני, כי יודע הנגיד מ' מאיר את הצרות והתלאות שעברו עלינו, הכל היה בתחבולות אנשי רשע כמוהו, ומי יודע אם לעת כזאת הגיע למלכות...¹⁰.

באותו יום כתב החסיד ר"מ מייזלש בשמו של רבי נחום מוילנא אל ר' מאיר מדוידהורודוק: 'ידידי רחימי עוז אהבתי הרבני הראש הנגיד המפורסם מוה"ר מאיר נ"י ולכל הנלוים אליו שלום'.

אה' ידידי עוז אהבתי. מאז ידעתי ואכירהו כריע כאח הוא לי, וידעתי איך לבכו נאמן וישר עמי בלי התחלקות, ומעולם הוא מחזיק ידי החסידי' והישרים, אשר אביו ז"ל התאבק בעפר רגליהם, כידוע לי ולכל יודעיו ומכיריו. וגם בהיותו פה קהלתינו בקיץ העבר, דיברנו הרבה בנדון ענינים דפה, וידעתי שהבין וראה וחקר לעמוד על לב אנשי קהלתינו, אשר באמת לדמים יארובו, וכל מיני קרבות יחפצון, בכל מיני טצדקי לפי מחשבותם להפק מזימותם, עד אשר סמכו ידים על ראש הרשע המפורסם הרב דפינסק, ומריצים איג' לו שיטעה את לב הקיסר יר"ה, ואיני צריך להודיע למעלתו מרשעת הרב הנ"ל, אשר יודע בעצמו הרבה יותר ממני.

בכך נפלאתי מאוד ותמוה הוא לעיני כל יודעיו אין פשר דבר, אשר כפי האיגרת ששלח ר' ליב מלוטשין היושב כעת בפ"ב מאנשי ווילנא, אשר הודיע בה שהרב הנ"ל הי' אצל הקיסר יר"ה כפי המבואר באריכות באיג' שכתבתי לידידי האברך מ' יהודא מקאפוסט, ובעת היות הקיסר יר"ה בגן לטייל שאל את כבוד מעלתו על הרב [אביגדור] הנ"ל, מה משפטו ומעשהו, והשיב מעלתו כי הרב הוא איש הגון והישר.

ומה ראה מעלתו על ככה ומה הגיע אליכם, לחזק מטה רשע, אשר הוא רק מחרחר ריב בין אחב"י, וכולו מלא תוך ומרמה.

אכן אחר העיון דנתי למעלתו לזכות, כי אימת המלך שאני, וכשגגה שיצאה מלפני השליט הוא, אבל להבא בקשתי לתקן במה שאפשר. כי באמת בעת ששמענו שכבוד מעלתו הוא בע"מ פ"ב, שמחנו כמוצא ש"ר, כי יודע מוצאות ומובאות הכלל, להיטיב במה דאפשר, שייגיע לשלום ולמונע ולהכרית את כל המרחקים את השלום. לכן גם עתה במה שלעתיד יעשה לטובת הכלל והיה זה שלום.

וגודל בקשתי שאל ימנע פרי עטו, ולצוות לידידי מ' יודל מקאפוסט שיכתוב לי איגרת בשמכם ומע"כ בעצמו יבוא על החתום, ויכבדני נא בזה, ואני אענדנו עטרות לי, ומוכן אני לשרתו בכל אשר יצווה עלי בחסדו.¹¹

10 המאסר הראשון, עמ' 526-531.

השוואות בין הסיפור ב'שבחי הרב' לבין מכתבי החסידים האותנטיים יש דמיון רב בין מה שמסופר ב'שבחי הרב' לבין המציאות כפי שכתבו אז החסידים במכתביהם, בשעה שהתרחשו הדברים.

הסוחר מסטולין שבסיפור מזוהה עם חסיד מדויד-הורדוק הסמוכה¹², נפגש עם 'הקיסר' הצאר בטיילו ב'גן המלך', כאשר הוא יודע ומכיר שזהו הצאר, גם השיחה שהייתה ביניהם זהה. במרכזו שואל 'הקיסר' לחסיד: 'המכיר אתה את הרב'. תשובת החסיד גם זהה בשני המקורות: 'מכיר אני אותו שהוא איש ישר'!

אלא שכאן השתבשה השמועה. במציאות, שאל הקיסר על הרב ר' אביגדור הרב מפינסק ואילו בסיפור הוא שאל על הרב מסטאלין. מכאן ואילך כבר הפליג הדמיון ואין בסיפור כל קשר לעובדות.

הנגיד רבי מאיר מדויד-הורדוק

אין בידנו פרטים עליו ממקור אחר. אך ממה שאנו למדים מבין ריסי המכתבים, עולה, כי יש לו קשר עם החסידים ותמך בהם: 'מאז ידעתי ואכירהו כריע כאח הוא לי, וידעתי איך לבבו נאמן וישר עמי בלי התחלקות, ומעולם הוא מחזיק ידי החסיד' והישרים'. אביו היה חסיד מובהק של צדיקי החסידים: 'אשר אביו ז"ל התאבק בעפר רגליהם, כידוע לי ולכל יודעיו ומכיריו'.

מתוך הדברים ניכר כי רבי מאיר אינו חסיד ומקושר להרה"ק הרש"ז, אך נמנה - או היה מקורב - עם עדת החסידים. בעל 'שבחי הרב' מתאר כסוחר מסטולין, ייתכן כי היה מחסידי מרן הרא"ש מסטולין ולכן מייחסו לסטולין ושמקום מושבו בדויד-הורדוק הסמוכה לסטולין. כאמור, מרן הרא"ש מסטאלין עדיין לא חזר באותה שעה מזליחוב שבפולין להשתקע בסטולין. אך ידועים לנו כי בדויד-הורדוק, מקום מגורי הנגיד ר' מאיר, היו אז חסידים שציפו אז לבואו של מרן הרא"ש לאזור. מתוך כתבי חסידים¹³ נמצאים אנו למדים כי היו בין חסידי דויד-הורדוק שביקשו בתקופה זו מהמגיד הקדוש רבי דוד מסטעפין, לבוא לדויד-הורדוק הסמוכה לסטאלין, ולכהן כמגיד ולעמוד בראש החסידים. אך היו בעיר חסידים שהתנגדו לכך, ומסתבר כי היו אלה חסידים שרצו בהמשך השושלת הקרלינית¹⁴, ועל כן נמנע מלכהן שם כמגיד, וכמוצא של פשרה הכתיר את גדול החסידים בעיר, הרה"ק רבי משה מדויד-הורדוק¹⁵ מתלמידי הרה"ק רבי לוי יצחק מברדיטשוב לכהן כמגיד וכמנהיג החסידים במקום¹⁶.

12 מרחק של כ-20 ק"מ.

13 כת"י החסיד ר"מ ברנשטיין ז"ל הי"ד, ומצויין עליו בעל השמועה: "זה שמעתי מר' א"י [מפי החסיד המופלג רבי אברהם יצחק] מהורדוק נ"י [מגדולי החסידים של מרן אור ישראל ומרן הרא"א מקארלין, שנהירין היו לו מסורות חסידים מקדמת דנא בעירו דויד-הורדוק]".

14 בדויד-הורדוק התגוררו בתקופה קדומה זו מספר חסידים גדולים. רבי ברוך שוכה לראות פני קודש מרן הבעש"ט (ממנו הסתעפה בדויד-הורדוק משפחת ברוכין) ובנו רבי יעקב קאסעס שהסתופפו בצל רבותינו הקוה"ט זיע"א אביהם של האחים החסידים המופלגים רבי יצחק ורבי אהרן מדויד-הורדוק תלמידי מרן הרא"ש הגדול. רבי ישראל יוסף אב"ד דויד-הורדוק - תלמיד של מרן הרש"ק זיע"א ורבי שלום מדויד-הורדוק - תלמיד של מרן הרא"ש הגדול.

15 הרה"ק רבי משה מהורדוק היה בנו של רבי אליהו מיזל (אילן היוחסין של משפחת מיזל באנגליה) ואביו של הגאון רבי אליהו חיים מיזל רבה של לודז.

16 על כך בקובץ בית אהרן וישראל, קסב, עמ' קלג.

לר' מאיר היו מהלכים וקשרים עם המלך ושריו. 'כי יודע מוצאות ומובאות הכלל, להיטיב במה דאפשר'. וחסידי הרה"ק הרש"ז ראו בו עוגן הצלה שיצליח להטות את לב המלך ולהדוף את המלשינות שנוקמת על ידי הרב מפינסק: 'ומי יודע אם לעת כזאת הגיע למלכות', הם אף תכננו לפנות אליו כדי לסייע בידם נגד המלשינות של הרב מפינסק: 'כי באמת בעת ששמענו שכבוד מעלתו הוא בע"מ פ"ב [בעיר מלוכה פטרבורג] שמחנו כמוצא ש"ר [שלל רב]'.

רבי מאיר היה מודע היטב לתעלולי המתנגדים בוילנא: 'וגם בהיותו פה קהלתינו [בוילנא] בקיץ העבר, דיברנו הרבה בנדון ענינים דפה, וידעתי שהבין וראה וחקר לעמוד על לב אנשי קהלתינו, אשר באמת לדמים יארובו, וכל מיני קרבות יחפצון, בכל מיני טעדיקי לפי מחשבותם להפק מזימותם, עד אשר סמכו ידים על ראש הרשע המפורסם... ומריצים איג' לו שיטעה את לב הקיסר יר"ה, ואיני צריך להודיע למעלתו מרשעת... אשר יודע בעצמו הרבה יותר ממני'. 'כי יודע הנגיד מ' מאיר את הצרות והתלאות שעברו עלינו, הכל היה בתחבולות אנשי רשע'.

החסידים מקווים כי ר' מאיר כי מעתה יסייע בידם להדוף את המלשינות: 'אכן אחר העיון דנתי למעלתו לזכות, כי אימת המלך שאני, וכשגגה שיצאה מלפני השליט הוא, אבל להבא בקשתי לתקן במה שאפשר'.

הזדמנות לשלום שהוחמצה

מתוך צרור המכתבים שנכתבו באותה שעה, בין וילנא לפטרבורג, מתברר, כי באותם ימים הייתה הזדמנות פז לכרות ברית שלום בין המתנגדים לחסידים. הגאון רבי חיים מוואלוזין הגיע למטרה זו לוילנא כדי להשכין את השלום. ובקשת החסידים מוילנא מאת ר' מאיר היא: 'שיגיע לשלום ולמנוע ולהכרית את כל המרחקים את השלום. לכן גם עתה במה שלעתיד יעשה לטובת הכלל והיה זה שלום'.

אך הידיעות שהגיעו מפטרבורג כי הרב מפינסק נשא חן בעיני הצאר פאבל הראשון, הקשיחו את לב המתנגדים להמשיך במלחמתם.

'כעת יושב בכאן הרב דוולאזין, והי' קרוב לגמר לשלוח אחרי אדומו"ר שיבוא לפה קהלתינו בוודאי הי' נעשה שלום לא קטיעה, אכן כעת בבוא איג' של ר' ליב מלוטשין הנ"ל נסוגו אחור, ולא ידעתי איך שיוגמר, כי הם מצפים לחידושים שונים ח"ו ולדמים יארובו כאשר ידעת רוע לבבם'¹⁷.

פטרבורג עיר מלוכה

עם יסוד העיר פטרבורג בתס"ג נאסר על היהודים להתיישב בה. הישיבה בה הותרה רק ליהודים שהמירו דתם, או לפי היתר מיוחד מהצאר. - בשנת תקס"ד חוייבו היהודים שנוסעים לערי הבירה, לשהות זמנית, בפטרבורג או במוסקבה, להתלבש בלבוש הגויים. וכך הוא לשונו של חוק זה: 'יותר לבעלי תעשיה, בעלי מלאכה, אומנים וסוחרים לנסוע, לזמן קצוב לפלכים הפנימיים, ואף לבירות (פטרבורג ומוסקבה)... יהודים אלה, המגיעים

לזמן קצר, וכן נשיהם וילדיהם, חייבים ללבוש לבוש גרמני כדי לא להיות שונים מאחרים, אם ישתמשו בלבוש שלהם, אין לסכול אותם, ויגורשו מיד על-ידי המשטרה¹⁸.

לא ידוע אם גזירה זו יושמה במלואה, כי במכתב קודש¹⁹ של הרה"ק הרש"ז הוא מתייחס לדבריו של אחד מאנשי²⁰ של הרה"ק רבי ברוך ממזבז, במכתב שכתב לחסידי רבו, ובו הוא מתאר את הוויכוח שבפגישת הצדיקים, אך שינה את הדברים מן הקצה אל הקצה. בגלל כך נאלץ אפוא הרש"ז לכתוב לחסידיו באזור²¹, ולהעמיד דברים על דיוקם: 'כי בהמכתב הנ"ל היה כתוב שביקשתי מר"ב הסכמתו על נסיעתי לפ"ב, והוא אמר לי שכל מי שנוסע לפ"ב צריך ללבוש בגדי רוסיא ולגדל בלורית, וקבלתי עלי לעשות כן בשביל טובת ישראל, וזהו השקר ידוע ומפורסם לכל במדינתנו, כי רבים הנוסעים ממדינתנו לפ"ב ואינם צריכים כלל זה, גם מה צריך לי הסכמתו, הלא יש תחת ידי כתב חירות מהקיר"ה על כל הנהגות'. העולה מהדברים, כי עיר הבירה פטרבורג נתפסה אצל החסידים לא רק רחוקה פיזית, אלא בעיקר זרה ומנוכרת רוחנית.

הארמון וגן המלך בגאטשין

בשנת תקכ"ו החלו לבנות את הארמון הגדול בגאטשין הסמוכה לפטרבורג הבירה. הארמון ענק ממדים נבנה במודל של טירות בריטיות. הצארית יקטרינה השנייה, רכשה את הארמון והגנים בשנת תקמ"ג. והעניקה אותה לבנה פאבל הראשון.

הגנים משתרעים על שטח ענק של כ-150 דונם. כמעט רבע מהשטח של הפארק הוא פני מים של נהרות הזורמים בערוצים קטנים ותעלות. בהם שוכנים ארבעה איים מלאכותיים קטנים ועליהם נטועים גנים. הגנים מורכבים מכמה חלקים קשורים. הגן אנגלי - החלק הגדול ביותר של פרק הארמון. גינה פרטית צמודה לקבינט המגדל. שלושה גנים ממוקמים בסמוך לארמון, ופריסה של גנים בוטניים תחתון והעליון. משם מובילה רמפה המחוברת למבוכ היער. הארמון ולידו הגנים עדיין קיימים כיום.

לסיכום הדברים, הודות לספרו המונומנטלי של הרב י. מונדשיין הצלחנו לחשוף גרעיני אמת נוספים בינות לסיפורי בדים לתולדות ה'מאסר השני' של הרה"ק הרש"ז²².

18 ש. אטינגר, בין פולין לרוסיה, תקנות 1804 סעיף 28, עמ' 253.

19 אג"ק אדה"ז, תשע"ב, אביב תק"ע, אגרת צח.

20 ששמו ר' דוד, אך איננו יודעים פרטים כלשהם לגביו.

21 מאהילוב שבפודוליה.

22 בקובץ בית אהרן וישראל, קסב, עמ' קמא-ב הארכתי בענין הזיקה הקרלינית ב'מאסרו הראשון' של הרה"ק הרש"ז. על האשמות שהטילו השלטונות בחסידי קרלין ושתלו בהם את הקולר להיותם תלמידים וקשורים למרן הר"א הגדול מקארלין ולמרן הרש"ק. כשלא היינו מגיעים לכך לולא חשיפת תיק החקירות בספרו של הרב י. מונדשיין 'המאסר הראשון', שתוכנו מעלה לפנינו מסכת שלמה של חקירות והאשמות המכוונות נגד רבותינו הקוה"ט מסטולין קרלין וחסידיהם שנימנו עם קבוצת כ"ב החסידים שנאסרו בגין המלשינות ב'מאסר הראשון'.

ד / 'החצר החדשה' של הרה"ק רבי מנחם מנדל מויטבסק

בעבר²³ העליתי את 'תולדות בית הכנסת העתיק 'בית אהרן' לחסידי קארלין בעיה"ק טבריא ת"ו' מראשית השתלשלות בנייתו יחד עם הבית שמתחתיו על ידי הרה"ק רבי מנחם מנדל מויטבסק בשנת תקמ"ה, הריסתו של ביהכ"נ ברעש אדמה שפקד את הגליל בשנת תקצ"ז, רכישת הבית מתחתיו בשנת תרכ"ט ושיקומו על-ידי חסידי קרלין בפקודת מרן אדמו"ר הזקן בעל ה'בית אהרן', ופעילותו כמרכז לתורה ותפילה עד עצם היום הזה. אלא שנעלם ממני פרק חשוב וקדום לתולדות 'החצר החדשה' אשר בשטחה הקים הרמ"מ את ביתו ובית הכנסת שמעליו.

במכתבים ששלח הרה"ק הרמ"מ לחסידים ברוסיה הלבנה (רייסיין), בה הוא מספר על הצלתו שלו ושל החסידים מהמגיפה שהשתוללה בגליל בשנת תקמ"ו. מצויה התייחסותו ל'חצר החדשה' וממנה משתמע כי עליה הקים ביתו ובית הכנסת שבנה בשנת תקמ"ה:

'ותלות ה' לבשר בתודות והלל, בקול גדול להריע, מיד ה' אשר הויה והחל הנגף פה עיה"ק טבריא ת"ו. אם אמנם לא נמשך הזמן כי אם מעט ורעים, המה היו בערך שבועים שבעה, מימי הפורים עד כמה ימים בחודש אייר, יקד יקוד כיקוד אש, ועצת ה' היא תקום אותנו בעיר בתווך, שלא לנוס אל אחת הערים, כי אנה מפניו נברח, כ"א חבי כמעט רגע עד יעבור זעם. סגרנו עצמינו בחצר החדשה שלי יותר מערך מנין, כדי להתפלל בציבור, תמיד תפילותינו בפינו אקצירי ואמריעי כדרכינו מעולם, ומצלינן בחיי דכל בית ישראל...'²⁴

'והנה חסדי ה' אזכיר, אשר בנה לי בית נכון ונשא, אשר נאספו אלי חברים מקשיבים לקולי בחצרי, גם כי קטן הוא מהכיל, המועט החזיק את המרובה, והתפללנו במנין ערב ובקר וצהרים, וראיתי בעיני כי דבר ה' הוא אשר ה' סיבת הבית בהבנותו לסיבת הצלתינו...'²⁵

לא נתפרש עד עתה מה היא אותה 'חצר חדשה' שעליה הקים הרה"ק הרמ"מ את ביתו²⁶. אלא לאחר עיון נוסף במכתבו של רבי אליעזר זוסמאן מצאנו קטעים מעניינים העוסקים בגלגולם של סיבות שגרמו להרחבת הישוב היהודי בטבריה באמצעות שכירת אותה 'חצר חדשה'.

רבי אליעזר זוסמאן סופרו ומקורבו של הרה"ק רבי מנחם מנדל מויטבסק²⁷, במכתבו מחורף תקמ"ד, שכתב אל החסיד רבי יעקב מסמולייין גזבר מעות א"י ברייסיין²⁸, מעלה פרטים רבים שיש בהם כדי ליצור תמונה שלימה מקורות הימים שהתרחשו בשנת תקמ"ג.

23 קובאו"י גליון ט', שבט-אדר תשמ"ז.

24 יסוד המעלה, בני ברק תש"ס, כרך ב, אגרת כט.

25 שם אגרת ל.

26 ב'ראשיתן של עליות חסידים', ח. שטימן-כץ, ירושלים תשמ"ז, עמ' 75-78, יש התייחסות ל'חצר החדשה', אך לא נזכר בו כל קשר בין 'החצר החדשה' לבין בניית ביתו ובית הכנסת של הרה"ק רבי מנחם מנדל מויטבסק.

27 עלה יחד עם הרה"ק הרמ"מ והר"א מקליסק והר"י מפולוצק בשנת תקל"ז, היה ממקורבי רבותיו הקדושים. נסע כשד"ר מספר פעמים, סידר וערך לדפוס את הספר הקדוש 'פרי הארץ'. סופר וכותב מכתביהם של הצדיקים הקדושים הרמ"מ והרא"ק. ב"ז שבט תקנ"ט מופיע חתימתו על הסכמה לספר 'שבחי ירושלים', ובמכתב מעשה אלעזר מדינסא שליח תקס"א, הוא נזכר כ'המנוח ר' זוסמאן', אגרות בעל התניא, אגרת צד. ייתכן מאד כי גם הוא נספה במגיפה בשנת תקנ"ט.

28 יסוה"מ אגרת יג.

רא"ז היה שד"ר בחו"ל בעת שאירעו הדברים, והגיע חזרה לארץ בראשית תקמ"ד²⁹, סמוך להתרחשות המאורעות.

רא"ז העלה את הדברים על הכתב לאחר שהרמ"מ ציווה עליו לכתוב את פרטי רצף מאורעות ומצוקות קשות שעברו אז על החסידים בטבריה, תוך גילויי שרשרת נסים ונפלאות שאירעו לבסוף, כפי שכתב הרה"ק הרמ"מ לחסידים ברייסיץ בחו"ף שנת תקמ"ד והעיד על אמתותם של הדברים:

...ועתה אתם ברוכי ה', ידוע להוי לכון דרך כללות, כי הברכה אשר הובאת לנו מידכם, הגיעה לידינו בשלימות, לא תחסר כל בה אפי' פ"א, והחייתם את נפשתינו, ואורו עינינו מגודל הרפתקאות שהיו לנו בשנה זו³⁰ יותר מן הקודמות, ולבסוף עשה לנו הש"י נסים ונפלאות, כאשר יתוודע לכם בפרטות ע"י מכתב אהובינו ידידינו הרבני המופלג בתורה ובריאה הותיק מ' אליעזר זוסמאן אשר צויתי לו לכתוב כל דבר בפרטות, ומה שמבואר שם הכל אמת צלול וברור, רב לכם, אשריכם, מה טוב חלקיכם ומה נעים גורליכם...³¹.

גם רבי אליעזר זוסמאן עצמו במכתבו המפורט³² מציין:

'עתה באתי לספר מעשה ה' כי נורא הוא, על הנסים ועל הנפלאות ועל התשועות אשר עשה ה' עמנו, על אשר חלפו ועברו עלינו בימים ההם ובזמן הזה, והנה חידושי הזמן רבים הם, ואי אפשר לפורטם, אעפ"כ אפס קצוה תראה באגרת הלז למען תספר באזני כל החברים המקשיבים לקול ה' שלום, כי בן צוותי מכבוד אדמו"ר בהיר בשחקים להגיד לך, כי חמודות אתה...'

במכתבו הוא מספר כי באופן פלא ומוזר הגיע אשכנזי עלום-שם שעלה ממדינת פאבירעזנאן^[33] ושכר את ה'חצר החדשה', הנמצאת סמוך ל'חצר היהודים', עבור האשכנזים בטבריה, לאחר שהבטיח לשלם סך אלף 'אריות'³⁴ ל'פאסע' הוא הפתח אחמד פאשה אל-ג'זאר, שמשל על צפון ארץ ישראל מטעם האימפריה העות'מאנית בין השנים תקל"ה-תקס"ד³⁵ וקבע את העיר עכו כבירתו³⁶.

29 דבריו נכתבו לאחר הגיעו לטבריה ביום כ"ד חשון תקמ"ד. ומשתמע כי כל הפרשה של שכירת 'החצר החדשה' שעליה הוא מספר, התרחשה בשלהי תקמ"ג.

30 דהיינו תקמ"ג.

31 יסוה"מ אגרת יב.

32 שם אגרת יג.

33 פוברנא, על גדות הנהר 'דנייפר', בארץ רוסיה (הערת יסו"ה).

34 הגרוש, מטבע סף, נקרא גם אריה בגלל הצורה. מתוכנו של מכתב זה עולה כי אדום-זהב (דוקאט) היה שווה בתקופה זו כ-5 אריות. בעוד שבשנות תק"כ היה שווה 3.62 אריות. ראה גם ח. שטימן-כץ, ראשיתן של עליות החסידים, עמ' 50.

35 'ההיסטוריה של ארץ ישראל' שם, עמ' 131-150. 'ירושלים' א. לונץ, כרך שנת תר"ע, עמ' 216-218.

36 רשע עריץ אשר בשל אכזריותו ומנהגו להטיל מומים בנתיניו כונה 'אל-ג'זאר' - 'הקצב'. יועצו הקרוב של אל-ג'זאר היה היהודי הגביר רבי חיים פרחי. עליו סמך בכול, אך בעת חימה הורה לנקר את עינו ולחתוך את חוטמו. רבי יהוסף שווארץ, שחי בירושלים באותם הימים, מעיד: 'ויהי אז בעכו הרשע והאכזר אחמד ג'זאר פאשא, וישם על הגביר הנ"ל (פרחי) עלילות דברים עד ששלח ידו בו וינקרהו עין אחת וחתך ראש חטמו, ולא יוכל לו, כי האכזר מרד גם במלך ויירא המלך מללחום בו. זכרונות ארץ ישראל, כרך ראשון, עמ' 101. על גזירותיו של אל-ג'זאר, משנת תקנ"ט, על החסידים בטבריה ראה 'קארלין בתקופת גלות תקמ"ו-תקס"א' פרק ה, קובץ בית אהרן וישראל, קעב, עמ' קמב-קמו.

אלא שכאשר נודע הדבר ל'פקיד' של טבריה, הטיל אימה על הצדיקים והחסידים בעיר בהאשימם כי במעשה זה הם עברו על איסור שייחסוהו לרבי חיים אבולעפיה, - מחדש היישוב היהודי בטבריה - שקבע שלא להגדיל את תחום מושבם של היהודים בעיר. ועל אף שידם של החסידים לא הייתה במעשה, הוא הפחיד אותם כל כך, עד שהרה"ק רבי מנחם מנדל נאלץ לנסוע עם כמה מהאשכנזים-חסידים לעכו להיפגש עם הפחה אל-ג'זאר:

'והנה נתגלגל הדבר מאיש אחד אשכנזי בליעל ממדינת 'פאברעזנא', והוא יושב בעכו, כי שכר אצל ה'פאסע' היושב בעכו עוד חצר גדול עם בתים מרווחים בטבריה, סמוך לחצר היהודים הראשון, בסך אלף אריות לשנה, ואמר שהוא עבור האשכנזים, והדבר ידוע בהסכמה אצל כל ספרדי עיה"ק טבריא באיסור וחרם חמור, שלא להגדיל גבול העיר מכמות שהיא, והפריזו על מידותיהם להתיר דמים ולמסור ממון ונפשות העוברים על זה, ויהי כשמוע ה'פקיד' את הדבר הזה וכו', הגם שידע באמת מן האיש הבליעל כי מדעתו עשה הדבר הזה, ולא היה לשום אשכנזי חלק עמו אעפ"כ פסק ואמר שכל האשכנזים חייבים על מעשה אשכנזי אחד, ושלה לכבוד רבותינו שבאה"ק בפחדים גדולים כל כך, עד שהוכרחו לנסוע בעצמם עם עוד כמה אשכנזים לה'פאסע'.

'פקיד' זה של הקהילה היהודית בטבריה, אשר לא אהד את החסידים, התחבר ל'פקיד' הקהילה בצפת שהיה מכבר שונאם המר של החסידים בגליל³⁷. כשהם מאוחדים בשנאתם לחסידים, הגיעו יחד לעכו, כדי לסכל את הופעתו והשפעתו של הרה"ק הרמ"מ על אל-ג'זאר, ובכך בקשו למנוע את הרחבת הקהילה האשכנזית-החסידית בטבריה.

הרה"ק הרמ"מ תינה את צערו הגדול בעת שהותו בעיר עכו, ואמר בכאב רב לחסידים, כי אם חלילה יעלה בידם ויתקבלו דבריהם ויצליחו למנוע את התרחבות ישוב החסידים ב'חצר החדשה', יש בכך משום סכנה גדולה לעצם קיום הישוב החסידי בגליל, ועלולים הם לגרש כליל את החסידים מארץ הקודש. למרבה הפליאה, אירע נס והפחה קיבל את בקשת משלחת החסידים שנשאו חן בעיניו, ואף פטרם מכל תשלום של שכירות 'החצר החדשה', וכפי שאנו קוראים בדברי הרא"ז:

'והנה כבוד אדומ"ו מוהרמ"מ נשתומם על המראה ותפעם ורחו, וכן אמר בהיותו בעכו עם כמה אשכנזים: 'הנני רואה בעינא פקיא צלול וברור, שהוא מעשה בעל דבר העומד עלינו כל האשכנזים, לעקור ולגרש את כולם מאה"ק ממש שלא להניח אף פרסת רגל אחת. כי היטבתי לראות כל הענין, והנולד ממנו בגלגל החזור, כי הוא הדבר אשר דיברתי, והבעל דבר לא נתן עיניו בממון להפסידנו, כי אם על עיקר שרשינו בארץ, ודעתו לשרש אחרינו, ואני תחילה לכל מוכרח לברוח ולנוס ברגליי, והיה כשמוע האשכנזים, הלכו מהרה לה'פאסע', ואדומ"ו העתירו לה' בעדינו, וה' נתן חן האשכנזים בעיני ה'פאסע', ופטר אותם משכירות החצר ב'י שום פרוטה ושוה פרוטה'.

אך 'פקיד' טבריה וצפת שמלכתחילה רצו לבטל את שכירת 'החצר החדשה' ולמנוע בכך הרחבת הישוב האשכנזי בטבריה. אף שלא עלתה בידם מזימתם, עדיין לא שקטו וביקשו בתואנות מרמה לקבל לידם דמי השכירות של אלף אריות שהובטחו על ידי אותו אשכנזי

37 'כי 'הפקיד' מעיה"ק טבריא מבין הי' נקודת האמת, והתנגד באמת שלא ימשכנו לכו לעזוב אהבת עולם...'. 'שה'פקיד' מצפת מגודל שנאתו שלא רצה הרב הנ"ל [הרה"ק הר"א מקאליסק] לאכול משחיטתו, באיבה הדפו מעיה"ק צפת תוב"ב ביד רמה'. שם באגרת יג.

עלום-שם, ושאותם פטר הפחה מלשום. באמצעות קשריהם עם 'שרים רבים ונכבדים של ה'פאסע', הצליחו למנוע פגישה נוספת של החסידים עם הפחה אל-ג'זאר. היות ובידי הפקיד מטבריה היו מאתיים אדומים שהגיעו אליו מ'מעות אנשי ווילנא שבאו לידו על דרך דמשק'³⁸ עיקל אותם אצלו תמורת דמי השכירות של 'החצר החדשה':

'ומאלקים היתה תבוסת ה'פקיד' של עיה"ק טבריא תובכ"א, שהיטה שכס אחד עם ה'פקיד' מעיה"ק צפת תובכ"א, שהיו שניהם בעכו באותו פרק, בשביל אותו מעשה, בכדי להתגולל עלינו ולהתנפל עלינו לקחת מאתנו סך הנ"ל בערמה, דהיינו שהעמידו עם שרים³⁹ רבים ונכבדים של ה'פאסע', שלא להניח האשכנזים עוד הפעם אל ה'פאסע', ובין כך וכך תבעו אותנו בחזקה עם אנשי חיל ופחדים. סוף דבר, שהיו ביד ה'פקיד' מעות אנשי ווילנא שבאו לידו על דרך דמשק, ועיכב בידו לערך מאתיים אדומים, והיו מודים לה' כי טוב כי לעולם חסדו, שכילה חמתו על עפרות זהב ונתן לנו שארית בארץ, וה'פקיד' מעיה"ק טבריא לקח המעות, ואמר שהוכרח ליתן לה'פאסע' עבור שכירות החצר, ונתאחד עם ה'פקיד' דעיה"ק צפת תובכ"א, הגם שמעולם היו שונאים זע"ז, עשו שלום ביניהם, בכדי לרדוף אותנו כמשל כו'⁴⁰ אעפ"כ לא עזבנו ה' אלקינו, ולא הניח בידם, יהי שם ה' מבורך.

רבי אליעזר זוסמאן שהיה בדרכו לארץ ישראל, שמע על כל המאורעות עוד בהיותו באיסטנבול, בדרכו חזרתו משליחותו כשד"ר החסידים, ועוד טרם עלתו לספינה שתיקח אותו לארץ הקודש, עודכן כי עם בואו לארץ ישראל מתכננים ה'פקידים' איך לשדוד את הכספים שהוא מביא עמו ו'איך שכל ה'פקידים' אורבים אותנו על כל המוצאות ומובאות מן הים ליבשה'. אך רצה מסבב הסיבות, והספינה עגנה בנמל חיפה, במקום בנמל יפו כפי שתוכנן, ורא"ז הצליח להגיע בזריזות בשלום משליחותו בחו"ל עם צרור כספו לטבריה, מיד בתחילת חורף תקמ"ד.

עתה התעורר קושי בדבר מאתיים אדומים שעיקל 'פקיד' טבריה שהיו בידו מ'מעות אנשי ווילנא שבאו לידו על דרך דמשק':

38 בשנת תקל"ח, מיד לאחר עלייתם, כותב הרה"ק הרמ"מ אל ק"ק וילנא בבקשת עזרה לעולים העניים: 'והנה נא אדוני, ידעתי גם ידעתי, כי מפתחות העזרה בידם לכל סביבותיכם, לכן עמדתי לבקש על האביונים האלה...'. יסוה"מ אגרת ג. עוד קודם לעליית הפרושים (תקס"ח) כבר תמכו ה'מתנגדים' בהרמת תרומותיהם למען ישוב ארץ ישראל. כמו שכתב הרה"ק רבי שניאור זלמן מלאדי 'בדברי העדות' לצאר הרוסי במאסר הראשון, בראשית תקנ"ט: 'אך בשאר מדינות ליטא כולן כמו סלוצק פינסק מינסק סלאנים ושאר עיירות גדולות וקטנות מסבב שם שליח א' [חד] משליח א"י אשר בוואלין ומקבץ נדבותיהם ומביא אליו לבראד. וגם אנשי וילנא שולחי' נדבותיהם לא"י כשאר כל ישראל, רק שאיני יודע אם מוסרי' ליד שליח השליח שמא"י הנ"ל או שולחין בעצמן לשליח א"י או שולחין לבראד ומשם לסטאמבול ע"י סוחרים[ם]...'. אג"ק אדה"ז אגרת נח, עמ' רכח. 'זשם היו עיקרי המנהיגים של ישוב האשכנזים דטבריא וצפת מכולל אנשי רוסיא, ורבים הרב המפורסם רבי אברהם רב דקאליסק רבן של חסידים, והיו לוקחים מעות אר"י מווילנא והמדינה דליטא וזאמוט...'. הגאון רבי ישראל משקלוב, האמת מארץ תצמח, עמ' 130. עדיין לא ראיתי שדנו בנושא מעניין זה. שממרכז ההתנגדות וילנא הגיעו כספים להחזקת ישוב א"י שנוהל על ידי החסידים, באותן שנים שההתנגדות לחסידות הייתה במלוא עוזה.

39 אין אנו יודעים האם השר רבי חיים פרחי יד ימינו של אל-ג'זאר היה ביניהם, או אם עמד לימינם של החסידים. כפי שראינו מאוחר יותר, בשנת תקנ"ט, 'כששמע הרה"צ מו' הר"א [מקאליסק] שרבינו [מוהר"ן מברסלב] ז"ל רוצה לנהוג נסיעות לביתו, שלח שליח מיוחד אליו עם אגרתו, וגם אגרת הכוללות, ואח"ז יצאו מצפת ובאו לעכו, והלכו להגביר שהיה להם אגרת אליו מהרב הקליסקר הנ"ל, ונתארחו אצלו...'. חיי מוהר"ן פרק 'נסיעתו לא"י' אות לו. קרוב לוודאי שהכוונה להגביר רבי חיים פרחי שהתגורר בעכו.

40 כנראה הכוונה לסנהדרין דף קה ע"א. (הערת יסוה"מ)

ואחר שהשלמתי כל כסף היחידים לכל אחד בשלימות, הוכרתי לשלם לאנשי ק"ק ווילנא את המאתים אדומים הנ"ל ממעות הכולל שהי' בידי, כי גם הם עניים הם, אם לא יתנו להם אשר להם והיתה צעקה גדולה בעיר'.

'...אח"כ התחילו מדיינים זה עם זה, צעקת העניים היתה, למה יקחו כל האלף אריות מן החלוקה, יתנו לזה כל הבעלי בתים שאינם מקבלים, כמו שארי מסים, ושאנים מקבלים משיבים, די לכם שאין אנו מחסרים מן המעט הנשאר לחלק יצא, ואין אנו מקבלים, הרי שלכם לפניכם, והנה טענת העניים נכנס בלב אדומ"ו עד שהוכרח לקבל על עצמו חובות שהי' מגיע מן הכללות בערך מאה אדומים, והחליפו השטרות, ונחה ושקטה הארץ'.

אלא שאז ראו כולם את השגחת ה' על יראיו :

'אז ראה ה' וישפוט שפוט, והשיב אפו מעלינו על שכנגדינו, הוא ה'פקיד' דפה עיה"ק טבריא, שהי' איש בריא ושמן ופתאום חלה זמן מועט, ובאותו יום שהשלמתי המעות לאנשי ווילנא בו ביום נפטר ה'פקיד' ושבק חיים לנו ולכל ישראל, ויראו כל העדה כי בעווננו מת, וגם כמה גביות עדות יש תחת יד אדומ"ו [הרה"ק הרמ"מ] שלקח המעות מאתנו חנם, ועדיין מובטחני שיבואו המעות לידי גוביינא בהמשך הזמן מן היורש, כי אדיר הוא מלכנו, והי' שופטינו הוא יושיענו'.

את החובות שהצטברו בגין שכירת 'החצר החדשה' הצליחו החסידים לסלק בשנה שלאחריה, בשנת תקמ"ה, ובמכתב ששלחו הצדיקים וגדולי החבריא בשלהי אותה שנה, לאחר שהגיע השד"ר עם צרור התמיכה, הם כותבים :

'...והיא שעמדה לנו בחיזוק הארץ בשנה דאשתקד, ביום המעשה שהוכרחנו מן ה'פאשה' לקחת מאיתנו חצר החדשה, הוצאנו סך עצום רוב, ורבה העזובה בקרב הארץ'.

עם סיום פרשת שכירת 'החצר החדשה', שהייתה רצופה מצוקות קשות וגילויי נסי נסים, שכך צערו של הרה"ק הרמ"מ ובני החבריא, וכפי שמתאר זאת רבי אליעזר זוסמאן בסיום התרחשות בשנת תקמ"ד :

'עתה באתי להודיעך אהובי אחי מרוב טובה של ה'מנין' מיוחד שנעשה בחצר של אדומ"ו, וגודל החירות תורה ותפילה ושמחה של מצוה ועבודה, אין מעצור בעם, כי אם דבר אחד לדור, הוא אדמו"ר שי', ובעצמם עומדים לפני התיבה על פי רוב בשבת ובחול, ותפילתנו זכה, עכ"פ כל אחד ואחד יוצא ידי רצונו ומחשבתו מקום הישג יד שכלו בלהב השמים, בקול גדול ולא יסף, והקול מעורר הכוונה עד לב השמים, ברוך ה' אשר לא הסיר תפילתו וחסדו מאיתנו'.

'החצר החדשה' שנפלה בחלקם של החסידים בטבריה הייתה חצר גדול עם בתים מרווחים... סמוך לחצר היהודים הראשון, הרחיבה את הישוב החסידי בטבריה, ויכלה עתה לקלוט את החסידים שעקרו מצפת, מקום התיישבותם הראשון בארץ ישראל, ובראשם הרה"ק רבי אברהם מקאליסק, שבא מצפת באותו חורף תקמ"ד להתיישב בטבריה.

'החצר החדשה' עמדה כולה ברשות החסידים, כי הספרדים מנועים היו להתיישב בה, בגלל האיסור שלא להגדיל את תחום מושבם של היהודים בטבריה, שיוחס לרבי חיים אבולעפיה, ועל כך מלינים ראשי העדה הספרדית בטבריה במכתבם משנת תקמ"ה :

‘אין אנו יכולים לעבור גם בשתיקה על האכזריות שהממשלה נוהגת בנו בכדי למצץ כעלוקה רעבה את דמינו, ולרוות מלשד עצמותינו במרמה בצורת מעשי חסד, היות והממשלה רוצה להרחיב את תחום מושבנו ואנו באין ביכלתנו ליהנות מההרחבה הזו, בשום לב לאסור החמור שהשאיר לנו הרב הגדול המפורסם בעל עין החיים, כידוע לכל אחד, היינו מוכרחים לסבול, לדאבון לבנו, הכבדת מסיים הקשה ולכבזו סכומים לא קטנים בכדי להנצל מצרות גדולות יותר, וככה גדלו חובותינו לסדך העצום של חמשה עשר אלף אריות שהרבית שלהם, הקשה מנשוא, גוזלת את כל התמיכות המתקבלות מאת אחינו האהובים קהל עדת ישראל...⁴².

בשנת תקמ"ה הרה"ק הרמ"מ את ביתו ובית הכנסת מעליו, כשאף אחד אינו מפריע להתפתחות הברוכה. ה'פקיד' החדש שנתמנה לקהילת טבריה, הוא, כלשון רבי אליעזר זוסמאן: 'איש פשוט, ואינו יודע משום התנגדות בעולם, ובימינו נחה ושקטה הארץ, ולכל בני ישראל היה אור במושבותם...'

ביתו העתיק של הרה"ק הרמ"מ שהוקם על 'החצר החדשה' ושרד את ה'רעש' בשנת תקצ"ז ושווקם בשנת תרכ"ט בידי חסידי קארלין בפקודתו של מרן אדמו"ר הזקן, שהקימו מחדש את בית הכנסת כמרכז לתורה ותפילה העומד עד עצם היום הזה - מהווה לא רק ציון דרך ראשונה בעליית החסידים בהנהגתו של הרה"ק הרמ"מ מויטבסק בשנת תקל"ז, אלא אף מסמל את ראשית הרחבת הישוב בטבריה בשכירת 'החצר החדשה' בשנת תקמ"ג.

